TALABALAR O‘RTASIDAGI O‘ZARO HAMKORLIK VA IJTIMOIY MOSLASHUV MUAMMOLARI

Xudayberganova Gulnora Tuxtabayevna
Osiyo xalqaro universiteti MM1-TAT-24 guruhi magistratura talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik va ijtimoiy moslashuvni amalga oshirish zarurati, asosiy ustuvorliklari, mavjud imkoniyatlari asosila mavjud muammolari yoritilgan.
Kalit so‘zlar. Talaba, hamkorlik, moslashuv, muammo, guruh, suhbat.
Аннотация. В данной статье рассматриваются необходимость, основные приоритеты и существующие проблемы в области содействия взаимодействию студентов и социальной интеграции на основе имеющихся возможностей.
Ключевые слова. Студент, сотрудничество, адаптация, проблема, группа, беседа.
Abstract. This article discusses the need, main priorities, and existing problems of implementing cooperation and social adaptation among students based on existing opportunities.
Key words. Student, cooperation, adaptation, problem, group, conversation.

Zamonaviy sharoitda o‘quv-tarbiya jarayonining ijtimoiy yo‘nalishini kuchaytirish ta’lim funksiyalari bilan bog‘liq holda kishilarni ijtimoiy tajribaga (bilim, qadriyatlar, me’yorlar, fazilatlar, ko‘nikmalar, faoliyat va muloqot qobiliyatlari) keng jalb qilishga asoslanadi. Bu esa har bir insonning individual imkoniyatlari va qobiliyatlarini rivojlantirish faoliyati sifatida qaralishi mumkin. Bu borada ta’lim yo‘nalishi o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayonini muvofiqlashtirish, asosiy ijtimoiy subyektlar o‘zaro hamkorligini optimallashtirish hamda jamiyat, shaxs, ijtimoiy guruhlar o‘zaro munosabatlarini insonparvarlashtirish hisoblanadi [1]. *Talabalarni oliy o‘quv yurtlarida o‘qish uchun moslashtirish hozirgi zamonning dolzarb muammosi bo‘lib qaraladi. Chunki, kelajakdagi mutaxassisning kasbiy faoliyati va shaxsiy rivojlanishi moslashuv jarayonining muvaffaqiyatli kechishiga bog‘liq bo‘ladi. Ko‘pgina zamonaviy talabalar o‘z-o‘zini rivojlantirishda ma’lum qiyinchiliklarga duch keladilar. Ushbu muammoni hal qilish uchun talabalarning ta’lim jarayoniga moslashishini amaliy va nazariy bilimlarga tayangan holda o‘rganish muhimdir [2]. Bunday moslashish psixologik to‘siqlarni yengishga yordam beradi.*

ISSN 3030-3907

Ayrim hollarda kooperativ shart-sharoitlarni boshqa o‘quv sharoitlaridan ajratib turadigan asosiy xususiyat talabalar o‘rtasida o‘zaro ta’sir o‘tkazish imkoniyati bo‘lib qaraladi. Shunga qaramay, guruhdagi o‘zaro ta’sir va yutuqlar bo‘yicha ko‘pgina tadqiqotlarni ko‘rib chiqish talab etiladi. Unga asosan, tadqiqotchilar kooperativ guruhlardagi talabalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarga e’tibor berishni boshladilar. Bu borada talabalarning kichik guruhlardagi o‘zaro ta’siri bo‘yicha so‘nggi tadqiqotlar talabalarning o‘zaro ta’siri va yutuqlari o‘rtasidagi muhim munosabatlar aniqlanadi. Ba’zi tadqiqotlar esa sezilarli natijalar bergan bo‘lsa-da, muvaffaqiyatga erishishda talabalar ta’sirining ahamiyati boshqacha farq qiladi. Uning sabablari sifatida talabalar o‘zaro ta’siri choralarining umumiyligidir. Ko‘pgina tadqiqotlar talabalarning bir-biri bilan o‘zaro munosabatlarida mavjud bo‘lgan ishlab chiqish miqdorini aks ettiruvchi talabalarning o‘zaro ta’sirining o‘ziga xos o‘lchovlaridan foydalanilmagan. Bundan tashqari, ko‘pgina tadqiqotlarda qo‘llaniladigan talabalarning o‘zaro ta’siri o‘lchovlari talabalar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir ketma-ketligini emas, ya’ni yakka holdagi xatti-harakatlarni aks ettiradi [3].

Talabalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi aloqa muammosi so‘nggi bir necha yil ichida oliy ta’lim darajasida jiddiy tashvishga sabab bo‘ldi. Talabalar va o‘qituvchilar suhbatida yaxshi muloqot qilish uchun ko‘pgina to‘siqlar mavjud. Jumladan, talabalarni tashvish va qo‘rquvi, o‘qituvchilar ish hajmi shular jumlasidandir. Ushbu muammolar qatoriga moslashish muammosi kiradi. Ya’ni, moslashish yoki adaptatsiya munosabatlar tabiatini o‘zgartirish, talabaning ta’lim muassasasidagi o‘quv jarayoni mazmuni va uni tashkil etilishiga munosabatidir [4]. Ular qatorida aqliy moslashuv inson yoki guruhning faoliyati bilan bog‘liq bo‘lib, atrof-muhitga moslashish yoki o‘ziga atrof-muhitni moslashtirish jarayonlarining o‘zaro ta’siri sifatida namoyon bo‘ladi. Asosiy muammo pandemiyadagi ijtimoiy mahrumlik natijasida yuzaga kelgan empatiya darajasidagi o‘zgarishlar va ijtimoiy-psixologik moslashuvning ayrim tarkibiy qismlariga bag‘ishlanadi [5]. Shuningdek, talabalar o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik va ijtimoiy moslashuv muammolari qatoriga virtual o‘yinlashtirish kiradi. Bu qator sabablarga ko‘ra tanlanadi. Bu esa o‘yin mexanikasini o‘yin bo‘lmagan holatlarga o‘tkazish sifatida o‘yinlashtirish turli ijtimoiy sohalarda, ya’ni ta’limda qo‘llaniladi. Ushbu o‘yinlar (kompyuter o‘yinlari) ijtimoiy va shaxslararo o‘zaro ta’sirning soddalashtirilgan translyatsiyasi sifatida ta’lim maqsadlarida qo‘llaniladi. Talabalar va yoshlar o‘rtasida ommabop video o‘yinlar va qiymat tizimiga asoslanadi [6].

ISSN 3030-3907

Talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi suhbat tuzilishini o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, yaxshi suhbat munosabatlarni o‘rnatishi, saqlab turishi va shu orqali ma’lumot almashishi mumkin [7]. Tahlilchilar fikricha, suhbat yuqori darajada tashkil etilgan faoliyat sifatida uning tuzilishini “qoida” tushunchasiga murojaat qilish orqali tushunish mumkin. Ya’ni, suhbat, yuzma-yuz yoki onlayn shaklda quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- ochilish;
- qayta aloqa;
- biznes;
- fikr-mulohaza;
- yakunlash.

Suhbatning birinchi bosqichi ochilish bo‘lib, u salomlashishni o‘z ichiga oladi. Yuzma-yuz suhbatda salomlashish og‘zaki yoki og‘zaki bo‘lmagan bo‘lishi mumkin. Ammo, elektron pochtada salomlashishda ehtimol va kulgich yoki ikkita yuborilgan og‘zaki bo‘ladi.

Suhbatning ikkinchi bosqichi qayta aloqa bo‘lib, u asosiy tur xabarlarini yuborishdan oldin taqdim etadigan ma’lumotdir. U keladigan xabar haqida biror narsani ochib beradi.

Suhbatning uchinchi bosqichi biznes. Bu suhbatning mazmuni va markazidir. Bu ko‘pchilik suhbatlarni maqsadga erishishga qaratilganligini ta’kidlaydi. Odatda, kishilar shaxslararo muloqotning umumiy maqsadini qondirish uchun suhbatlashadilar: o‘rganish, munosabatda bo‘lish, ta’sir qilish, o‘ynash yoki yordam berish shularga xosdir.

Suhbatning to‘rtinchi bosqichi fikr-mulohaza hisoblanadi. Fikr-mulohaza ikkinchisining teskarisi sifatida belgilanishi mumkin va suhbatni aks ettiradi. Odatda, ushbu yuzma-yuz suhbatda va oldingi elektron pochtaga javob sifatida amalga oshiriladi. Teskari aloqa fikr-mulohazalarni qabul qiluvchi shaxslarga asoslanadi.

Suhbatning beshinchi bosqichi yakunlashdir. Yakunlash - ochilishning teskarisi bo‘lib, xayr ma’nosini anglatadi. Bunda "ok" va "yaxshi" ko‘pincha oldindan yopishda ishlatiladi. So‘ngra, yopilish "alvido" bilan yakunlanadi. Bundan tashqari, yopilishdan oldin qator oldingi ketma-ketliklar ham bo‘lishi mumkin. Masalan, kelishuv tuzish va suhbatda ilgari aytilgan narsaga murojaat qilishni asoslaydi. Yangi mavzuni boshlash, yaxshi tilaklar va qo‘ng‘iroq qilish sababini takrorlashga asoslanadi

ISSN 3030-3907

Bundan tashqari, yopilish kirishni tugatish va uni qo‘llab-quvvatlashni anglatadi. Bu esa o‘zaro ta’sir qilishdan mamnunligini bildiradi.

Darhaqiqat, talabalar o‘zaro hamkorlik va ijtimoiy moslashuv muammolari ta’lim jarayonida eng muhim muammo ega bo‘lib qaraladi. Bu esa dasturiy yechimi talabalarning shaxsiy hayoti, akademik hayoti va hayotiy rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu muammolar quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:

1) hamkorlik bilan bog‘liq muammolar:

- muloqot yordami: Talabalarning bir-birlari bilan samarali muloqot qila olishlari, o‘z ma’lumotlarini aniq ifoda eta eta olmaslilari yoki boshqalarning nuqtai nazarini tushunmoqlari.

- rollarni taqsimlashda kelishmovchiliklar: Guruh yordamida taqsimlashda adolatsizlik, rollar uchun kurash yoki shaxsiy manfaatlar ustunligi.

- ishlash uslubidagi farqlar: Talabalarning ishlash uslublari, sur’atlari va boshqalardagi farqlar hamkorlikni qiyinlashtirishi mumkin.

- konfliktlarni hal qila olmaslik: Kelib chiqqan nizolarni konstruktiv hal qilishning yo‘qligini ishiga zarar ta’sir ko‘rsatishi va ishonchni yo‘qotishi mumkin.

- mas’uliyatdan qo‘llanish: Ba’zi talabalarning guruhi ishiga hissa qo‘shmoqlari, ko‘rishni qo‘llab-quvvatlashi yoki boshqalar.

- o‘zaro ishonchsizlik: Talabalar o‘rtasida ishonchning yo‘qligi bilan hamkorlikni surishtiradi, chunki ular bir-birlari bilan bog‘liq masalalarga shubha bilan qarashlari yoki yordam berishdan bosh tortishlari mumkin.

2) ijtimoiy moslashuv bilan bog‘liq muammolar:

- yakkalanish hissi: Yangi muhitga moslashish qiyinligi, do‘stlar orttira olmas yoki o‘zini begona his qilish.

- ijtimoiy ko‘rish: Muloqot, lash, empatiya va boshqalar bilan ishlash kabi ijtimoiy ko‘rishning hosil bo‘lishi mumkin bo‘lgan o‘rnatishda ishlab chiqarishga olib kelishi mumkin.

- diskriminatsiya va kamsitish: Millati, dini, jinsi, irqi yoki boshqa tarzdaga ko‘ra kamsitish yoki tazyiqqa uchrashadi.

- o‘ziga ishonchsizlik: O‘ziga past berish, tanqidga sezgirlik va ijtimoiy vaziyatda o‘zini noqulay his qilish.

- madaniy farqlarga moslasha olmaslik: Turli madaniyatlarga mansub talabalar o‘rtasida tushunmovchiliklar, noto‘g‘ri talqinlar yoki stereotiplar.

- kiberbulling: Onlayn muhitda tahqirlash, qo‘rqitish yoki kamsitish.

Shular bilan birgalikda, mazkur keltirilgan holatlarda quyidagi muammolar mavjud bo‘ladi:

ISSN 3030-3907

- akademik ko‘rsatkichlar omillari: Hamkorlik va ijtimoiy moslashuv muammolari talabalarning o‘quv jarayoniga bo‘lgan yordamini susaytiradi va natijada baholarning natijalariga olib keladi.

- ruhiy salomatlik muammolari: Yakkalanish, tashvish va boshqa ruhiy salomatlik muammolari.

- maktabni tashlab ketish: O‘zini ijtimoiy xavfsiz holatga keltirgan talabalar maktabni tashlab ketishga oson bo‘lishi mumkin.

- kelajakdagi munosabatlarga ta’siri: Yoshlikdagi ijtimoiy tajribalar shaxsiy va professional munosabatlarga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Uning mavjud yechimlari esa quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- ijtimoiy ishlarni tashkil etish treninglari: Muloqot, tinglash, empatiya, konfliktlarni hal qilish va boshqa ijtimoiy ko‘rinishdagi rivojlanish bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazish.

- guruh ishlarini tashkil etish: Talaba guruhi ishini samarali tashkil etish, ishlarni bajarish va ularni hal qilish bo‘yicha ko‘larga yordam berish.

- ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash: Konsultantlar psixologlar va o‘qituvchilardan iborat ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, bu esa talabalarga yordam so‘rashlari va o‘z muammolarini hal qilishlari uchun yordam beradi.

- diskriminatsiya va kiberbullingga qarshi kurash siyosatini ishlab chiqish: Diskriminatsiya va kiberbullingga qarshi siyosatni ishlab chiqish va uning qat’iy amalga oshirilishini ta’minlash.

- madaniy yaratishlarga yordam: Turli madaniyat mansub talabalar o‘ lar va hurmatni yozish uchun dasturlar tashkil.

- talabalar klublarini qo‘llab-quvvatlash: Talabalarga o‘z harakatlariga ko‘ra birlashishlari va ijtimoiy faoliyatida ishtirok etishlari uchun imkoniyatlar mavjud.

- ota-onalar bilan hamkorlik: Ota-onalarni talabalarning ijtimoiy rivojlanishiga jalb qilish va fayllarni hal qilishda hamkorlik qilish.

Xulosa shuki, talabalar ijtimoiy guruh sifatida o‘zlarining hayotiy shakllanishi va rivojlanishi jarayonida qator muammolarga duch keladilar. Bu muammolar tarkibiga pul yetishmasligi, talabalarning ikkilamchi ish bilan ta’minlanishi, uy-joy bilan bog‘liq muammolar, sog‘liq muammolari, o‘qiyotgan universitetning texnik jihozlarining yaxshi emasligi va ular bo‘sh vaqtini o‘tkazish uchun normal sharoitlar yo‘qligi kabilar kiradi. Mazkur muammolarni hal qilish orqali talabalar o‘zgartirishni yaxshilash va ularning boshqalarga nisbatan ijtimoiy moslashuvni

ISSN 3030-3907

osonlashtirish mumkin. Bu esa talabalarning kelajakda akademik muvaffaqiyati, ruhiy jarayonlar va hayotiy hayotiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Zakirova D.S. Talabalarda millatlararo o‘zaro hamkorlik madaniyatini shakllantirishning amaliyotdagi holati. // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4(6), June, 2024. - 359-360 b.

2. Boliyeva O.Sh. Talabalar yangi o’quv muhitiga moslashishining ijtimoiy psixologik aspektlari. // Новости образования: исследование в XXI веке, 2022, 1(4). - 524–527 b.

3. Noreen M. Webb. Student Interaction and Learning in Small Groups. // A Research Summary. – pp. 147-172. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4899-3650-9_6

4. Shakarova N. Talabalarni OTMga ijtimoiy moslashuvi va xavotirlik darajasi o'rtasidagi bog'liqlikning psixologik xususiyatlari. // Ustozlar uchun, 58-son, 1-to’plam, Iyun 2024. - 167 b. pedagoglar.org

5. Elena Dvoinikova, Ekaterina Bakshutova, Natalya Beylina, Olga Telnova, Julia Vasilieva. Problems of social and psychological adaptation of students in conditions of social deprivation. // E3S Web of Conferences 273, 10027, 202), Interagromash 2021. – p. 1-9.

6. Sergey A. Khrapov, Liudmila V. Baeva, Alexandr V. Grigorev & Dmitriy A. Bibarsov. Virtual Gamification and Problems of Students’ Social Interaction. // Galactica Media: Journal of Media Studies, 2022, No3. - p. 239.

7. https://ukdiss.com/litreview/communication-problems-among-students.php

ISSN 3030-3907